

op de vereniging heeft kunnen drukken. Ieder die verenigingen van nabij kent, weet hoe centraal de rol van een secretaris is, al is het vaak achter de schermen.

Amusant zijn de beschrijvingen van de 'bureau-achtige' toestanden die in het archiefwereldje van Gelderland blijken te heersen. De territoriumafbakening, het jaloerse beschermen van het 'eigen' archief tegen nieuwelingen (vooral tegen vrouwen, zoals uit de carrière van A. J. Maris blijkt, die vooral niet aan de serieuze archieven mocht komen), het gekonkel rond benoemingen, het lijkt een Voskuil waardig. Veel van de beschreven archivariissen zijn ongetrouwd gebleven en hebben hun hele leven ingegraven tussen archiefstukken doorgebracht, die als persoonlijk bezit werden beschouwd. Hun jarenlange noeste arbeid leidde teleurstellend genoeg lang niet altijd tot een bruikbaar resultaat. Bezoekers waren ongewenst. Wat dat betreft lijkt er veel veranderd in de huidige archieven, waar de publieksondersteuning zo'n centrale rol heeft gekregen.

F. Vogelzang

A. Erfteimeijer, A. Looyenga, M. van Roon, *Getooid als een bruid. De nieuwe Sint-Bavokathedraal te Haarlem* (Haarlem: Gottmer, 1997, 302 blz., f55,-, ISBN 90 257 2869 3).

De titel *Getooid als een bruid* verwijst naar de wapenspreuk van de nieuwe Sint-Bavokathedraal in Haarlem, 'Sicut sponsa ornata'. Op haar beurt verwijst deze spreuk naar Openbaringen 21:2, waar Johannes de stad Jeruzalem uit de hemel ziet neerdalen, 'getooid als een bruid'. Volgens de auteurs moet deze tekst de bouwers van de kathedraal voor ogen hebben gestaan bij het ontwerpen en inrichten van de nieuwe Sint-Bavo. De eerste paal voor de nieuwe Sint-Bavo te Haarlem werd in 1895 in de grond geslagen en in 1930 werd de bouw van deze kathedraal, naar een ontwerp van Joseph Cuypers, voltooid. In 1898 was het eerste deel (het koor met straalkapellen) reeds gereedgekomen, zodat in 1998 de kathedraal haar honderdjarig bestaan mocht vieren. Het lag voor de hand ter ere van dit eeuwfeest een boek te doen verschijnen over de ontstaansgeschiedenis, de bouw en de inrichting van de kathedraal. Al vanaf de vroegste jaren bracht de kathedraal de pennen in beweging, pennen van critici, maar vooral ook pennen van toelichters. 'Het is waarschijnlijk eenvoudiger een boek te schrijven over de Sixtijnse kapel dan over de nieuwe Sint-Bavo. Van de waarde van de Sixtijnse kapel is immers iedereen overtuigd, terwijl de nieuwe Sint-Bavo reacties van uiteenlopende aard oproept', verzucht één van de auteurs in de slotbeschouwing (267).

Anders dan bij voorgaande publicaties hebben de auteurs van dit boek gekozen voor een kunsthistorische benadering. Daartoe is uitvoerig bronnenonderzoek gedaan in het archief van de kathedraal zelf, maar ook in het archief van de architect van de kathedraal Joseph Cuypers (berustend in het gemeentearchief van Roermond) en in diverse andere archieven. Bovendien konden verscheidene nog levende betrokkenen worden geraadpleegd. Op basis van het aldus verkregen materiaal, voor een groot deel nieuw en nooit eerder gepubliceerd, kon een veel gedetailleerder beeld van de kathedraal worden gegeven dan in eerdere publicaties. De gidsachtige opzet die deze eerdere publicaties veelal kenmerkte, werd losgelaten. Op deze manier ontstond een beschrijvende monografie over de nieuwe Haarlemse kathedraal, waarin tevens een beeld wordt geschetst van de periode waarin de kathedraal ontstond.

Hoewel gedurende ongeveer vijfendertig jaar gebouwd werd aan de kerk, is nog tot 1989 gewerkt aan de inrichting van de kathedraal, het aanbrenge van de gewenste 'bruidstooi'. Naast Johannes Maas (beeldhouwwerk, altaren), Han Bijvoet (ramen en wandschilderingen) en de familie Brom (edelsmeedwerk) leverden diverse andere kunstenaars bijdragen, onder

anderen Jan Toorop en Mari Andriessen. In achtereenvolgende hoofdstukken worden de inrichting van de kathedraal en de gebruikte symboliek besproken aan de hand van de verschillende gehanteerde technieken, van beeldhouwkunst tot textiel en van glas in lood tot wandschilderingen. Duidelijk blijkt dat deze kerk een klerikale kathedraal is, aangezien de clerus (de bisschop, de vicaris-generaal, de plebaan of de liturgische commissie) besliste hoe de kathedraal eruit moest zien, welke heiligen er een plaats zouden krijgen en hoe zij moest worden ingericht. Dat confrontaties tussen deze klerikale eisen enerzijds en artistieke mogelijkheden en ambities anderzijds niet konden uitblijven, blijkt uit deze hoofdstukken overduidelijk. Tevens valt door de jaren heen een verschuiving waar te nemen van symbolische kunst naar werken waarbij de religieuze thematiek persoonlijker is uitgewerkt. Aan de hand van ontwerptekeningen en diverse foto's van de huidige inrichting van de kathedraal worden de verschillende aspecten van haar inrichting op overzichtelijke wijze beschreven. Bovendien is een lijst van kunstenaars en hun werk opgenomen in dit naslagwerk. Het boek wordt gecompliceerd door een notenapparaat, een uitgebreid register, een overzicht van de gebruikte literatuur en een verklarende woordenlijst.

Het moge duidelijk zijn dat de auteurs gerekend mogen worden tot de schare bewonderaars die de nieuwe Sint-Bavokathedraal ongetwijfeld kent, getuige hun oproep om de woorden van de architect Joseph Cuypers uit 1906 ter harte te nemen: 'Die er meer van wenscht te weten, hij ga zelf zien'. Dit doet echter niets af aan het feit dat de drie auteurs een zeer lezenswaardig boek hebben afgeleverd over één van de weinige relatief jonge Nederlandse kathedralen die niet ten onder zijn gegaan aan de voortgaande secularisatie en aan talloze interne katholieke veranderingen.

Harriët Koelewijn

K. Sluyterman, e. a., *Het coöperatieve alternatief. Honderd jaar Rabobank 1898-1998* (Den Haag: Sdu uitgevers, 1998, 408 blz., f69,50, ISBN 90 12 08529 2).

De voornaamste boodschap — maar wellicht ook hypothese — van dit prachtig geïllustreerde boek is dat de Rabobank een bijzondere bank is, geheel anders dan andere banken. De onderhavige geschiedenis, uitgegeven ter gelegenheid van haar eeuwfeest, zou aan deze veronderstelling steun moeten geven. De geschiedenis van deze coöperatieve bank staat hier geboekstaafd in vijf chronologisch opgezette hoofdstukken, die elk een markant tijdvak beschrijven. Deze zijn symmetrisch gegroepeerd rond hoofdstuk 3, waarin de fusie van 1972 nauwgezet wordt beschreven. Het jaar 1972 is niet alleen scharnierpunt in deze bankgeschiedenis over 100 jaren, maar bovenal *l'année suprême* daarin.

Op 1 december 1972 werd de fusie tussen Raiffeisenbank — met de centrale bank in Utrecht — en Boerenleenbank — met de centrale bank in Eindhoven — een onomkeerbaar feit. Beide coöperatieve banken waren toen 75 jaar en vingden met hun samengaan een nieuwe fase in hun bestaan aan. De roepnaam werd Rabobank, omdat de officiële naam — Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Boerenleenbank — te lang en omslachtig was voor dagelijks gebruik. Bovendien bleek de korte welluidende naam goed te vallen bij het publiek. Het jaar 1972 was daarmee niet alleen een afsluiting van 75 jaar bankieren ten plattelande, maar ook het begin van de uitdaging om van twee banken één bank met aanzien te maken. Dat dit gelukt is, belichaamt het verschijnen van het onderhavige boek, maar bovenal de lotgevallen sinds de fusie, verhaald in de laatste twee hoofdstukken. De eerste twee hoofdstukken schetsen een beeld van de groei naar de fusie van 1972.